

Uitgelicht januari-mei 2016

Dit zijn de laatste columns van een jarenlange serie waarin een bron uit het Marie Kamphuis Archief verbonden werd met een actuele kwestie. Vanaf juni 2016 is gestart met een nieuwe serie.

Doorgeschoten zelfredzaamheid voor vluchtelingen

31 mei 2016

‘U bent zelf verantwoordelijk voor uw inburgering. Maar u kunt wel iemand vragen om u te helpen. Wie kan u helpen? Wilt u hulp bij het regelen van uw inburgering? Misschien kan uw familie helpen. Of een vriend. Of iemand van uw school,’ schreef de Dienst Uitvoering Onderwijs in 2015.

Met dit citaat begint de masterscriptie *Het belang van en achter inburgering* van Madelon Kloosterboer. Ze won er, heel terecht, de Movisie Scriptieprijs 2015 mee. Kloosterboer toonde aan dat het huidige vluchtelingenbeleid meer geënt is op neoliberal wensdenken dan op de realiteit: ‘Door vluchtelingen volledig zelf verantwoordelijk te maken voor hun inburgeringsproces meent de overheid bovengenoemde gewenste ‘zelfzorg’ en zelfredzaamheid te bevorderen.’ Maar het aantal mensen dat inburgeringsexamen doet en daarvoor slaagt valt zwaar tegen. ‘Het was wachten op een nieuwe inburgeringsachterstand’, zegt ze in een interview op www.kis.nl.

De realiteit waaraan de wensdenkers voorbijgaan is volgens Kloosterboer het grote contrast tussen de passieve periode van asielaanvraag en de periode van actieve inburgering na het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Plotseling worden ze dan geacht zelfstandig (met hulp van familie, vrienden en kennissen, die je toevallig maar moet hebben als vreemdeling) uit te zoeken waar ze de taal en hoe ze de mores van Nederland kunnen leren.

In de periode van asielaanvraag, als ze in een opvanglocatie of AZC wonen, zijn mensen passief en afhankelijk, want ze mogen niet werken, krijgen niet de kans al een beetje de taal te leren en moeten maar afwachten, schrijft Kloosterboer. Daaraan valt nog toe te voegen dat in die situatie de verwerking van traumatische ervaringen vaak opgeschort wordt, en dat de toekomst lang onzeker blijft: binnen 6 maanden zou duidelijk moeten zijn of mensen een verblijfsvergunning krijgen, maar in de praktijk duurt dat vaak jaren.

In tijden van onzekerheid kun je niet bouwen aan een toekomst. Maar helemaal passief zijn de vluchtelingen in die periode niet. Ze zijn bezig met overleven en met de hoofdbreken en rompslomp van de asielaanvraag: de gesprekken met IND, de confrontatie met onbekende wetten en regels, de vaak slopende zoektocht naar vereiste documenten. Niet alleen door de passiviteit, maar ook doordat de periode van asielaanvraag zo problematisch en vervreemdend is werkt hij belemmerend voor latere integratie, zoals te lezen valt in een boekje van een Europees seminar over vluchtelingen in 1957:

‘Socio-legal problems may deeply affect the adjustment of refugees. Indeed they are counted among the first material and external difficulties met by refugees, preventing them from

moving towards their social readjustment. (...) The refugees of our day have to face more and more unfamiliar regulations, either restrictive or protective. They need special assistance to understand these laws, to know their rights and privileges as well as their obligations and eventual limitations.’

Die speciale assistentie tijdens de asielaanvraag was toen een taak van counselors, die volgens de principes van het social casework werkten. Wat voor mensen vervullen die taak eigenlijk momenteel in Nederland? Momenteel begeleidt de organisatie Vluchtelingenwerk vluchtelingen bij hun asielaanvraag. Vluchtelingenwerk verzet heel veel werk: ze is aanwezig bij de gesprekken met het IND en adviseert bij het onderbouwen van de aanvraag. Noodgedwongen wordt een groot deel van dat werk gedaan door vrijwilligers.

En dat baart de MOgroep zorgen. Want uit onderzoek bleek dat vrijwilligers niet in staat zijn de vaak getraumatiseerde vluchtelingen adequaat te ondersteunen, en ook dat de samenwerking tussen COA, Vluchtelingenwerk, gemeenten en lokale organisaties volgens de MOgroep veel beter moet worden geregeld.

Marijke Vos, bestuursvoorzitter van de MOgroep, trekt daaruit de consequenties: ‘Als we succesvol de huidige stroom vluchtelingen willen opvangen en degenen die daadwerkelijk in Nederland zullen blijven een toekomst gunnen, dan moet vanaf de eerste dag ingezet worden op begeleiding en goed doordachte integratie. Sociaal werkers zijn de vakmensen die je nodig hebt om netwerken op te bouwen met de omgeving en vrijwilligers; om te helpen met taal en integratie en om kwetsbare personen te ondersteunen. Maar dan moet de overheid ons wel die kans geven.’

Oftewel, gemeenten hebben geld nodig of moeten geld uittrekken om meer sociaal werkers in te zetten. Het zij weer eens een keer gezegd.

Bronnen:

- Kloosterboer, Madelon: *Het belang van en achter inburgering*:

<https://www.movisie.nl/nieuwsbericht/jury-movisie-scriptieprijs-2015-aan-woord>

- Interview met Madelon Kloosterboer: <http://www.kis.nl/artikel/4-vragen-over-een-scriptie-over-het-inburgeringsbeleid>

- Gourjon, Edith: *Socio-legal problems*, in: *The application of basic casework principles to work with refugees. Report of the European seminar, held in Feldafing, 1957*, p. 109 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.2)

- Artikel MOgroep: <http://www.mogroep.nl/thema/maatschappelijk-werk/nieuws/4485-sociaal-werkers-integratie-vluchtelingen-en-statushouders-moet-beter>

Wederzijdse integratie: it takes two to tango

19 april 2016

Moeten vluchtelingen hun best doen om op te gaan in de Nederlandse identiteit? Nee, want die identiteit is volgens Hans Boutellier, directeur van het Verwey-Jonker Instituut, een illusie. Al een halve eeuw zijn we een steeds diversere samenleving:

‘De nieuwe asielzoekers versterken de veelkleurigheid van de samenleving. Zij komen bovenop een transformatie van de bevolkingssamenstelling die zich in de afgelopen halve

eeuw voltrok. In Nederland leven bijna twee miljoen niet-westerse en ruim anderhalf miljoen westerse allochtonen, tegenover ruim dertien miljoen 'autochtonen'. (...) Als het begrip 'integratie' nog ergens op slaat, dan is het op wederzijdse integratie tót een samenleving, in plaats van het opgaan in een bestaande identiteit.'

Boutellier verwijst naar de gastarbeiders vanaf de jaren zestig, maar om de illusie van een bestaande Nederlandse of West-Europese identiteit weg te nemen kunnen we nog verder terug. Een paar voorbeelden uit de twintigste eeuw. Gastarbeiders waren er al eerder: in 1930 kwam een derde van de Limburgse mijnwerkers uit o.a. Duitsland, Slovenië of Polen. En ook waren er velen die gedood werden of weggingen: tussen 1940 en 1945 sloeg de Shoah een bres in de bevolkingssamenstelling van diverse naties en honderdduizenden overgebleven joden vertrokken na 1945 naar Palestina. Verder kwamen er al eerder vluchtelingen hier, in 1956 bijvoorbeeld was er in het door de Russen bezette Hongarije een vergeefse opstand, waarna 225.000 Hongaren hun heil elders, voornamelijk in West-Europa, zochten.

Interessant is dat in 1957 tijdens een seminar van de Verenigde Naties over de Hongaarse vluchtelingen gekeken werd naar de vijandige reacties van bewoners in het land dat opvangt. Dr. H. Leopold-Löwenthal (lid van de vluchtelingenwerkgroep van de Oostenrijkse *Society for Mental Hygiene*) verklaarde die reacties:

'Very often the population has a clear picture in mind of the kind of role a refugee should play; how he is supposed to look, how poor and how suffering and how much at their mercy. This picture again gives some security, because it helps to feel superior to this poor creature, and it helps not to feel threatened and not to be put into the unpleasant role of feeling aggression. This feeling of threat may very often be rationalized so that the refugees are seen as an economic threat to the social structure.

(...)

It's an understandable tendency of human beings (...) to think of other cultures and nations in terms of inferiority. So we very often have the habit of valuing our own convictions and customs higher than other peoples. This can be a great obstacle in the resettlement of refugees. We must understand that the process of integration is the achievement and the duty not only of the refugee, but also of the population of the country of asylum.'

Integratie is een wederzijdse taak. Om vluchtelingen op te vangen en te bouwen aan een veranderende en vreedzame samenleving moest in 1957 volgens de Verenigde Naties gewerkt worden volgens de principes en methodes van *casework*, *groupwork* en *community organisation*. Dat is te vergelijken met wat volgens Boutellier in 2016 van instituties, organisaties en personen gevraagd wordt: een betere afstemming op individuen, minder top-down werken en bezinning op kernwaarden. Er is in onze samenleving veel werk te doen, speciaal voor sociaal werkers.

Bronnen:

Boutellier, Hans: *De omstreden vluchteling*: <http://www.kis.nl/blog/de-omstreden-vluchteling>
Leopold-Löwenthal, dr. H.: *Special psychological problems of refugees*, in: *European seminar on The application of basic casework principles to work with refugees*, Feldafing (Bavaria) Germany, september 1957. United Nations Geneva, 1958, p. 32, 33, 38 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.2)

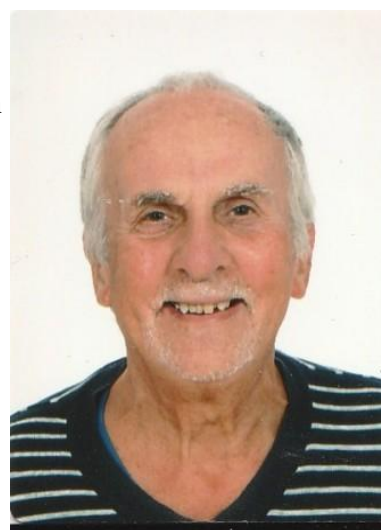
Handvatten voor teamgesprekken: waarheid, juistheid en waarachtigheid

15 maart 2016

'Het is hier ook nooit duidelijk wat er van je wordt verwacht. Ik wil gewoon mijn werk doen.'
'De sfeer is hier niet veilig en niemand houdt zich aan afspraken.'
'Ik voel me hier gewoon niet lekker. Dat is voor mij het belangrijkste.'

Het zijn voor iedereen herkenbare uitspraken. Samenwerken is soms moeilijk, en daar op een goede, helpende manier over praten is soms nog moeilijker. Wim van der Sluis verzamelde in zijn tijd als methodiekdocent en supervisor aan de ASCA zinvolle handvatten voor zo'n gesprek. Hij vond die bij een artikel van Geert van der Laan en Jan Holtman over de communicatietheorie van de filosoof Habermas. Terugblikkend schreef hij in 2016:

Het hielp indertijd formidabel bij supervisiezingen, met name die van stagiaires in de medische setting, waar de autoriteit van arts en specialist de subjectieve uitingen van de jonkies -soms onbedoeld- zwaar onder druk zetten. De arts had immers het voorrecht van de objectiviteit en de waarheid bij voorbaat aan zijn kant? Althans, zo werd dat vaak door de arts uitgestraald of door de lager opgeleiden zelf ingekleurd of beleefd.

Habermas onderscheidde drie sferen in de menselijke communicatie. Als voorbeeld van die drie sferen noemde Van der Sluis de drie hier bovengenoemde uitspraken. In de eerste uitspraak, *Het is hier ook nooit duidelijk...*, wordt eigenlijk beweerd dat onduidelijke verwachtingen ten koste gaan van het werk. Daar kunnen we een verschillende mening over hebben, maar de waarheid ervan is onderzoekbaar; het betreft de sfeer van de objectieve werkelijkheid. Bij de tweede uitspraak, *...niemand houdt zich aan afspraken...*, wordt een appèl gedaan zich aan afspraken te houden. Door afspraken, beloftes en regels vormen we de sociale werkelijkheid (de tweede sfeer), die we op juistheid kunnen beoordelen. Bij de derde uitspraak, *Ik voel me...* wordt uiting gegeven aan een persoonlijk gevoel (de derde sfeer). Daarbij wordt aanspraak gemaakt op waarachtigheid, je wilt dat anderen je geloven.

Als er conflicten of misverstanden zijn is het volgens Van der Sluis heel handig deze drie sferen apart te benoemen en te benaderen. Hij zette ze op een rijtje:

- 1. de sfeer van de taken, ofwel het **object**.*
- 2. de sfeer van de omgang met elkaar als het gaat om het met elkaar werken aan dat object, ofwel de functionele **intersubjectiviteit**. De cultuur van omgang en afspraken daarover.*
- 3. de sfeer van de individuele integriteit en expressie – alle leden verschillen immers van elkaar en hebben hun eigen kwaliteiten en manieren om zich te manifesteren en aan taken te werken en erover te praten. Het betreft hier dus de sfeer van het **subject**.*

Elke sfeer vereist een apart soort benadering. Want een gesprek over feiten kan niet worden gevoerd alsof de waarheid in dat gesprek afhangt van beloftes, afspraken of gevoelens. En een gesprek over onderlinge afspraken kan niet worden gevoerd alsof die afspraken feiten zijn of puur persoonlijke gevoelsuitingen. En een gesprek over persoonlijke gevoelens kan niet worden gevoerd alsof gevoelens moeten worden beoordeeld op waarheid of juistheid.

Als de drie sferen niet alle drie aan bod komen ontspoord volgens Van der Sluis het gesprek:

a. *Herleidt een teamlid (of het hele team) alle klachten tot sfeer 1, die van de taken? Dan kan deze onevenwichtigheid bestempeld worden als een trend tot **objectivering**.*

b. *Herleidt een teamlid (of het hele team) alle klachten tot de sfeer van de intersubjectiviteit, de omgang met elkaar – en vaak gebeurt dit nog al eens op dwingende wijze – dan is er sprake van te veel **moralisering**.*

c. *Herleidt een teamlid (of het hele team) alle klachten tot de sfeer van het persoonlijk functioneren van iedereen of enkelen, dan is er sprake van **therapeutisering**.*

Het zijn mooie handvatten voor teamgesprekken zonder overbodige misverstanden en kwetsuren.

Bronnen:

- Sluis, Wim van der: *De sorteermachine van Habermas*, Rijkshogeschool Groningen, 1987, met bijlages uit 1995 en 2016. (Gebaseerd op: Laan, van der, en Holman, Jan: *Diskursieve processen in eerstelijns teams*, Tijdschrift voor Agologie 1987-3.) Marie Kamphuis Archief, [inventarisnummer 2.1.4](#)

- Foto: Wim van der Sluis, 2016

2016: Jaar van de Barmhartigheid

25 februari 2016

Een ouderwets woord is het, *barmhartigheid*. Wat moeten we er nog mee, in een tijd van bezuinigingen, neoliberal beleid en terrorismedreiging? Maar paus Franciscus blaast het woord nieuw leven in: hij heeft het jaar 2016 uitgeroepen tot het Jaar van de Barmhartigheid.

Het is een speciaal ingelast jubeljaar. Normaal is het jubeljaar om de vijftienvintig jaar, en pas zestien jaar geleden, in 2000, was de vorige keer. Maar Franciscus vond het weer de hoogste tijd, want er is teveel onrust in de wereld. Teveel armoede. Teveel onbegrip.

Tijdens een jubeljaar werden in het Oud-Testamentische Israël alle schulden kwijtgescholden, slaven mochten naar hun eigen familie terug en er werd niet gezaaid en niet geoogst. In een jubeljaar werd alles hersteld. Alles en iedereen kreeg nieuwe kansen, kon met een schone lei beginnen. En dat gebeurde vanuit barmhartigheid. Barmhartigheid is een gevoel dat leidt tot concrete actie. Barmhartigheid lijkt heel erg op liefdadigheid.

Liefdadigheid, ook al zo'n passé-woord. De gedoodverfde voorganger van het professionele sociale werk. Willekeur van verwende rijke dames, bevoogding door arrogante heren. Maar hoe zag dat eruit, hoe werd die liefdadigheid bedreven? Dat gaan we eens bekijken aan de hand van onderstaand schilderij. Het is in 1663 door Jan de Bray geschilderd, en titel is *Het*

verzorgen van kinderen in het Arme-Kinderhuis; drie werken van barmhartigheid. Hij schilderde het in opdracht van de regenten van een Haarlems tehuis voor arme en verlaten kinderen.

De eerste drie van de zeven werken van barmhartigheid, de hongerigen spijzen, de dorstigen laven en de naakten kleden, worden uitgevoerd. Rechts zie je een vrouw met een mand op haar schoot die een broodje aan een meisje geeft. De vrouw achter haar, met een lichtbruine doek over haar hoofd, laat een kind drinken uit een tinnen kan. De vrouw links is een jongetje aan het aankleden. De kinderen doen hun lompen uit en krijgen een zwart jasje met een rode rechtermouw en een zwarte linkermouw. Zo waren ze herkenbaar als tehuis kinderen.

Helemaal rechts zie je de enige man in het tafereel. Hij kijkt bars, wat benadrukt dat dit alles een gewichtig gebeuren betreft waar hij een leidende rol in heeft. Zijn linkerhand ligt goedkeurend op de arm van de vrouw met de mand, die met een blik van verstandhouding naar hem opkijkt. Zijn rechterhand (links van haar hoofd) wijst naar het meisje, zo van: ja ja, deel dat maar aan haar uit. Het meisje kijkt een beetje bang naar hem, ze vindt het een beetje spannend of ze nu dat broodje krijgt of niet. Ook het kleine jongetje helemaal rechts kijkt aandachtig omhoog naar de man, en heeft voor de zekerheid zijn handje om diens arm geslagen. In de liefdadigheid van de 17de eeuw waren de mannen de regenten, de bestuurders, de vrouwen deden het uitvoerende werk. Maar kijk eens naar de gezichten van die vrouwen. Ze lijken wel de heilige maagd Maria, zo toegewijd en ingetogen en mooi.

Zijn we misschien iets kwijtgeraakt? Met zuinige mondjes zeggen we dat hulp alleen naar mensen gaat die het echt nodig hebben. Er zijn rechten en plichten waar iedereen zich aan moet houden, anders wordt het een zootje. En, nou ja, recht op hulp? Dan kijken we eerst of je dat wel verdient. Bewijs maar dat je bereid bent je eigen verantwoordelijkheid te nemen. Dat je een ware hulpbehoevende bent en geen parasiet. Dat je een vluchteling bent en geen gelukszoeker. Dat je geen misbruik maakt van ons systeem.

Maar barmhartigheid en liefdadigheid zijn iets anders dan een uit economisch nut voortvloeiend systeem. In de Gouden Eeuw, de eeuw dat Jan de Bray het schilderij schilderde,

werd nergens in Europa zoveel geld uitgegeven aan instellingen als armenhuizen, weeshuizen en gasthuizen als in Nederland. En dat is volgens onderzoekers niet alleen te verklaren door de toenmalige rijkdom. Er was een algemeen besef dat het goed was om mensen in nood te helpen, mensen deden dat ruimhartig en met plezier.

De overige vier werken van barmhartigheid zijn: de vreemdelingen herbergen, de zieken verzorgen, de gevangenen bezoeken en de doden begraven. Een Jaar van Barmhartigheid, het is lang geen gek idee van de paus.

Bronnen:

- Bray, Jan de: *Het verzorgen van kinderen in het Arme-Kinderhuis; drie werken van barmhartigheid*, 1663 (het schilderij hangt nu in het Frans Hals Museum Haarlem), afbeelding bij hoofdstuk Barmhartigheid, p. 25 in: *Arm in de Gouden Eeuw*. Boekje bij de tentoonstelling in het Historisch Museum Amsterdam, Stadsdrukkerij Amsterdam, z.j. (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.1.2)
- *Giving in the Golden Age*: onderzoek van de IISG naar liefdadigheid in de Gouden Eeuw: <https://socialhistory.org/nl/projecten/liefdadigheid-de-gouden-eeuw>

Kijken in de ziel: de breekbaarheid van het bestaan

13 januari 2016

Is het erg om dood te gaan? Hoe breng je je dagen door? Hoe ga je om met angst, woede, verdriet? Dat zijn vragen die Coen Verbraak (journalist en programmamaker) stelt in de nieuwe serie *Op de Drempel* van zijn veelomvattende project *Kijken in de Ziel*.

Tot nu toe vertelden in *Kijken in de Ziel* o.a. psychiaters, journalisten en rechters over belangrijke kwesties in hun vak. In deze nieuwe serie interviewt Verbraak mensen die nog maar korte tijd van leven hebben. Je eigen dood, een moeilijk en heel persoonlijk onderwerp. Toch durft Verbraak ook hier door te vragen, waardoor de geïnterviewden zich op een ontroerend pure manier laten zien.

Twee van hen, Laura Maaskant (student) en Claudia van Deudekom (communicatieadviseur) vertellen dat ze last hebben van veel gehoorde uitspraken als ‘opgeven is geen optie’ en ‘wij staan op voor kanker’. Ze hebben het gevoel dat ze strijdbare, dappere en liefst overwinnende kankerpatiënten moeten zijn die zegevierend dankbaar zijn voor elke fluitende merel, en dat geeft hen een gevoel van mislukking. Claudia vindt het moeilijk haar kwetsbaarheid te tonen, te laten zien dat ze pijn of verdriet heeft. Laura voelt het verwijt dat ze niet genoeg gevochten heeft. Ze vindt dat unfair, kanker is geen kwestie van winnen of verliezen. Beiden benadrukken dat er een punt is waarop je het op moet geven, je geen keus meer hebt.

Dat je de regie hebt over je leven, zelfs als je een dodelijke ziekte hebt, is een misvatting die eigen is aan het neoliberale mensbeeld; ons huidige mensbeeld. Willem Trommel schreef daarover:

Het ‘neo-subject’ mag en kan tegenslag nog slechts begrijpen als een gevolg van slecht zelfmanagement ofwel een mislukt leven. Het neo-subject krijgt niets meer aangereikt vanuit de traditie, het geloof en de sociale omgeving, maar beziet het leven als de uitkomst van een groot aantal persoonlijke keuzes.(...)

We zijn onze eigen slavendrijvers geworden. Waar sprake is van uitbuiting door anderen, daar is nog altijd de mogelijkheid van verzet, al dan niet samen met bondgenoten. Maar wie zichzelf opjaagt en vervolgens faalt, richt zijn woede naar binnen. De psychoanalyticus Verhaeghe (2012) spreekt van de ‘ziekmakende fictie van het autonome individu’.

De wachtkamers van psychiaters en therapeuten zitten vol. We zijn van dit mensbeeld nog niet erg gelukkig geworden, merkt Trommel droogjes op.

Bronnen:

- *Kijken in de Ziel, Op de drempel*: http://www.npo.nl/kijken-in-de-ziel-op-de-drempel/11-01-2016/VPWON_1248780

- Trommel, Willem: *Vrij van neoliberale dwang*, in Cuperus, René, en Hurenkamp, Menno (red): *Omstreden Vrijheid*, Van Gennep Amsterdam 2015, p. 103, 104, 91 (Marie Kamphuis Archief, inventarisnummer 1.7)